

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

TOSHKENT AMALIY FANLAR UNIVERSITETI

“MA’RIFATPARVAR AJDODLARIMIZ MEROSI – MILLIY TA’LIM-TARBIYA ASOSI”

Toshkent amaliy fanlar universiteti Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi va metodikasi kafedrasida tashabbusi bilan tashkil etilayotgan **“Ma’rifatparvar ajdodlarimiz merosi – milliy ta’lim-tarbiya asosi”** mavzusidagi xalqaro olimlar ishtirokida o‘tkazilgan respublika anjumani materiallari

Toshkent – 2024

“Ma’rifatparvar ajdodlarimiz merosi – milliy ta’lim-tarbiya asosi” [Matn]: to‘plam / N.Yuldasheva [va boshq.]. – Toshkent, 2024. 453 bet.

UDK: 32.019.5(575.1)

37.015.31:17.022.1(575.1)

**Toshkent amaliy fanlar universiteti rektori t.f.d.,prof. A.V.Umarov
tahriri ostida**

Tahrir hay’ati a’zolari

p.f.d., professor N. A. Yuldasheva

ilmiy bo’lim boshlig’i, PhD., dotsent E.B. Saitov

Quysintosh Abdiyeva

Gavharoy Kamoldinova

Shaxnoza Qudratova

Bahodir Mavlonov

Jandarbek Atenov

**Ushbu to‘plamda Toshkent amaliy fanlar universiteti Boshlang‘ich ta’lim
nazariyasi va metodikasi kafedrası tashabbusi bilan professor-o‘qituvchilar
salohiyatini belgilash va talabalarning ilmiy yo‘nalishdagi o‘rnini oshirish maqsadida
“Ma’rifatparvar ajdodlarimiz merosi – milliy ta’lim-tarbiya asosi” mavzusida tashkil etilgan
xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari yig‘ilgan.**

Anjuman quyidagi sho‘balarda faoliyat olib boradi. Bular:

Jadid-ma’rifatparvarlarininig pedagogik merosida boshlang‘ch ta’lim nazariyasi va metodikasini rivojlantirish masalalari;

Jadid pedagogikasining milliy tarbiya haqidagi g‘oyalari va zamonaviylik;

Turkiston jadidlari merosining milliy va xalqaro miqyosda o‘rganilishi va uning ma’naviy-ma’rifiy ahamiyati deb nomlanadi.

Mualliflar qarashlari va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Husaynixon Orifiy. Muhammadsharif So'fizoda. Namangan nashriyoti. 2007.
2. Qosimov.B, Yusupov.Sh., Dolimov.U., Rizayev.Sh., Ahmedov.S. Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti.T.: Ma'naviyat. 2004.
4. Sultonov.Y., Imomov.B. O'zbek adabiyoti tarixi. T.: Fan. 1993.

YOSHLAR TARBIYASIDA MA'NAVIY YAKDILLIK

Minhojiddin RAHIMOV,

I.Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti,

3- bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Har bir millat yoki xalq avvalo o'z qarashlari orqali ma'naviy birlashuvi, milliy g'oyasi bilan dunyoda o'z o'rnini topmog'i lozim. Bugun barchamizda ayniqsa, yoshlar ongi va dunyoqarashida yangi hayot qurish, rivojlangan davlatlar qatoriga chiqish yo'lidan borayotgan mamlakatimiz koriga yarash, vatanni sevishtirish va ardoqlash bu borada milliy g'oya masalasida yakdil bo'lish hayotiy zarurat.

Kalit so'zlar: millat, yoshlar tarbiyasi, ma'naviy birlik, vatanni sevishtirish, milliy g'oya, oliy ta'lim, umummilliy qadriyatlar, tyutor maqomi.

O'tmishga nazar salsak, inson o'z hayoti davomida juda ko'p narsalarga ehtiyoj sezadi. Har bir millat yoki xalq avvalo o'z qarashlari orqali ma'naviy birlashuvi, milliy g'oyasi bilan dunyoda o'z o'rnini topmog'i lozim. Bugun barchamizda ayniqsa, yoshlar ongi va dunyoqarashida yangi hayot qurish, rivojlangan davlatlar qatoriga chiqish yo'lidan borayotgan mamlakatimiz koriga yarash, vatanni sevishtirish va ardoqlash bu borada milliy g'oya masalasida yakdil bo'lish kerakligi juda muhim ahamiyatga ega.

Barchamizga ma'lumki, so'nggi yillarda mamlakatimizda bu borada qator qarorlar, me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashi raisi davlat rahbari, Prezident ekanligi belgilab qo'yildi. Kengashning hududiy bo'limlariga mas'ullik hokimlar zimmasiga yuklatildi. Bu o'zgarish ma'naviy-ma'rifiy ishlarni davlatimiz siyosatida yanada yuksak

o‘ringa ko‘targanligi, oliy ta‘limda faoliyat olib borayotgan har bir xodimda o‘z vazifasiga sidqidildan yondashuv, kuch va g‘ayrat bag‘ishlaydi.

Ma‘lumki, hozirgi paytda ma‘naviyat targ‘iboti bilan o‘nlab tashkilotlar shug‘ullanadi. Lekin, ularning faoliyati aniq muvofiqlashtirilmayotgani, yagona tizimga birlashmagani sababli bir-birini takrorlash holatlari kuzatilmoqda.

Davlatimiz rahbari o‘zlarining qator chiqishlarida jumladan, Oliy Majlisga Murojaatnomasi, O‘zbekiston yoshlarining birinchi forumi hamda Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig‘ilishida ma‘naviyat yo‘nalishidagi dolzarb vazifalarni belgilab berar ekanlar, bu faoliyat barchamizning ishimiz ekanligi xususan, uzluksiz ta‘lim tizimida barcha mas‘ul ekanligini ya‘ni maktabgacha, umumta‘lim maktablari, professional va oliy ta‘lim dargohlarida ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish muhim ekanligiga to‘xtaldilar va har bir tizim bo‘yicha aniq ko‘rsatmalar berdilar.

Shu o‘rinda, e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, mamlakatimizda oliy ta‘limni korruptsiyadan holi bo‘lgan, yuksak malakali mutaxassislar tayyorlovchi jamiyatning asosiy drayveriga aylantirish masalasi Prezident tomonidan ilgari surilgan eng dolzarb tashabbus bo‘lib, bu sohada ham keng islohotlar jadallik bilan amalga oshirilmoqda.

Xususan, Sh.Mirziyoyev 2019 yilda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga yo‘llagan Murojaatnomasida tizimni 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi taklifi, oliy ta‘lim muassasalari talabalarini turar-joy bilan qamrab olish darajasini oshirish hamda 2021 yil 26 martdagi «Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori hamda Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirining 2021 yil 13 sentyabrdagi buyrug‘iga asosan, tyutorlik faoliyatini tashkil etish tartibi, uning maqsad-vazifalari, huquq-majburiyatlarining ishlab chiqilganligi o‘z sohasiga befarq bo‘lmagan insonlarni o‘z faoliyatini tahlil qilishga yanada rivojlantirishiga turtki berdi.

Zamonaviy oliy ta‘lim muassasalari bugun talabalarining ilm olishi, kelgusi faoliyatini to‘g‘ri belgilashiga mas‘ul ekan, ularga nafaqat ta‘lim berishga, balki darsdan bo‘sh vaqtida nimalar bilan bandligi, qanday muhitda yashashi, uning fanlardan tashqari qiziqishlari kabi xususiyatlari bilan ham tizimli faoliyat yuritilmoqda.

Oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy o'qitish tizimi bilan bir qatorda talabalarning mustaqil ta'lim olishini rivojlantirishga ko'maklashuvchi murabbiylar ya'ni tyutorlar ish olib bormoqda. Eng qizig'i, ular faoliyatini o'rganishga bo'lgan ehtiyoj samarali tadqiqot ishlarini olib borishimizga yo'naltirdi. To'g'ri, bu majburiyatni yelkasiga olganlar endi ular guruh murabbiyi emas, balki tyutor maqomida ish yuritishadi. Tabiiyki, ularning vazifasi ham avvalgilaridan birmuncha farq qiladi.

Inchunun, Davlat oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimi joriy qilinganiga ko'p bo'lmadi. Prezidentimizning 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining shu asosda 2021 yil 30 sentyabrda qabul qilingan buyrug'i va nizomi mazkur yangicha tizimga asos bo'lgan edi. Bugungi kunda deyarli barcha OTMlarida olimlar bilan bir safda o'z vazifasiga sitqidildan yondashadigan tyutorlar jamoasi faoliyat olib bormoqda. Ayni kunda ularning soni yanada oshib, tyutorlarga yuklatilgan vazifa salmog'i ham zamonaviy va umummilliy qadriyatlar bilan sayqallashmoqda.

Xo'sh, Oliy ta'lim tizimida tyutorlik nima, bu faoliyatga oydinlik kiritilsa, ta'lim muassasasidagi tarbiya jarayonini tizimli va samarali amalga oshirishning muhim shakli, faoliyat vositasi sanalib, yosh talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, ta'lim muassasasi, respublika va xalqaro miqyosdagi tanlov va olimpiadalarda munosib ishtirok etishiga, ularning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishiga ko'maklashuvchi yordamchi-pedagog, yetakchi sanaladi. Mazkur faoliyat turi bo'lajak yigit-qizlarni kasbga yo'naltirish, ona-Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, yoshlarni sohaga oid turli ilmiy to'garaklarga jalb etish hamda muammo va kamchiliklarini o'rganib, ularga atroflicha yechim topish ishlari bilan shug'ullanadi.

Faoliyat yuritayotgan tyutor ishining asosiy shakli talaba bilan individual va jamoada ishlash yoki unga ta'lim-tarbiya maslahatchisi bo'lishdan iborat. Ushbu jarayonlarni tashkil etishda u yetakchilik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik, intiluvchanlik, notiqlik mahorati, muloqotga kirishish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya va innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan ishlash bo'yicha malakaga ega bo'lishi, ta'lim-tarbiya jarayoniga doir normativ-huquqiy hujjatlarni, ayniqsa, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil

etishni, boshqarish va mazmun –mohiyatini anglagan bo‘lishi kabi bir qator umumiy talablarga javob berishi kerak.

Oliy ta’lim dargohiga o‘qishga qabul qilingan talaba faoliyatini tizimli rivojlantirishdagi muhim jihat uning o‘qishga qabul qilinganligidagi birinchi o‘n kunlik yoxud dastlabki birinchi oy hisoblanadi, o‘quv jarayonlarining boshlanish bosqichi bo‘lgan ana shu vaqt eng tig‘iz va hal qiluvchi faoliyat sanaladi. Bu pallada foliyat vazifasi yuklatilgan tyutor-pedagog o‘ziga biriktirilgan akademik guruhdagi talabalar bilan individual o‘tirib, universitet yoki dekanat tomonidan berilgan ma’lumotlar shkalasi, jamlanma shakli bo‘yicha uning ism-sharifidan tortib to yashash manzili, qiziqishlari, yaqin qarindoshlari, umuman, shaxsiy qiziqishlaridan tortib, orzu umidlarigacha bo‘lgan barcha ma’lumotlarni aniqlab, so‘rab, belgilangan ma’lumotlar bazasini to‘ldiradi. Mazkur ishning ahamiyatli jihati shundaki, talabaning berilgan o‘zi haqidagi barcha ma’lumotlarining aniqligi, to‘g‘ri keltirilganligi, rasmiylashtirishi muhim jarayon bo‘lib, bunda xatolikka yo‘l qo‘yilmaslik talab qilinadi. Bugungi zamonaviy tizim oliy ta’lim tyutorlaridan talabaning bo‘sh vaqtini maqsadli tashkil etishda vaqtbay emas, balki saotbay, minutbay mexanizmini qo‘llagan holda yangicha ruhdagi, motivatsion, qiziqarli, samarali tashkiliy-amaliy ishlarni bajarishni taqazo qiladi. U o‘z faoliyati davomida shuningdek, oliy ta’lim muassasalari tomonidan nomdor ya’ni Prezident, Navoiy, Beruniy, Ibn Sino (va boshqa) nomdagi stipendiyalar hamda xalqaro yoki respublika miqyosidagi grantlar, loyihalarda ishtirok etib, g‘olib bo‘la oladigan yangi avlod kadrlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi, kasb kompetentsiyasi yuqori, tajribali, xolis tarbiyachi bo‘lishi zarur va shart.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1.Mirziyoyev Sh. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga yo‘llagan Murojaatnomasi T., 2019 yil.

2. Mirziyoyev Sh. “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 3-may PQ-4307-son qarori .

3. Mirziyoyev Sh. «Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori hamda Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining 2021 yil 13 sentyabrdagi buyrug‘i.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “ Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori Toshkent sh. 2019-yil 31-dekabr, 1059-son.

5. Omonov A. Tyutorlik — talabalar bilan ishlashda innovatsion uslub «Yangi O‘zbekiston» gazetasining 2022 yil 26 martdagi 61 (583) soni.

BADIIYATNING SERQIRRA MA’RIFATI

Feruza AZIMOVA,

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Maqolada dramatik asarlarning badiiy-ma’rifiy xususiyatlari va ma’naviy-estetik ahamiyati Fitratning “Abulfayzxon” darmasi tahlili asosida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: drama, badiiyat, obraz, syujet, kompozitsiya, xarakter.

Har qanday san’at asarining fazilatlarini uch xususiyat bilan belgilanadi:

1. Asarning mazmuni bilan: mazmun qanchalik salmoqli bo‘lsa, ya’ni odamlar hayoti uchun muhim bo‘lsa, asar shuncha yuksak bo‘ladi.

2. Tashqi go‘zallik bilan: bunga san’at jinsiga mos keladigan mahorat orqali erishiladi. Masalan, dramatik san’atda mahorat deganimiz quyidagilardan tarkib topadi: shaxslar xarakteriga mos keladigan aniq til, tabiiy va ayni choqda ta’sirchan tugun, sahnalarni to‘g‘ri taqsimlash, tasvirlanayotgan hamma narsada me’yor tuyg‘usini to‘g‘ri namoyon qilish.

3. Samimiyat bilan, ya’ni muallif tasvirlayotgan narsasini o‘zi jonli tarzda his qila bilishi bilan. Bu shartlarsiz har qanday san’at asarini qabul qilayotgan odamga muallif tuyg‘usi yuqmaydi, u hech narsani his qilolmaydi. Unday asar sira ham san’at namunalari qatoridan o‘rin ola bilmaydi [1, 179].

Lirik asarlar muayyan his-tuyg‘ularni, qalb kechinmalarini ochishga, epik asarlar hayotiy voqea-hodisalar, insoniy munosabatlarni tasvirlashga yo‘naltirilgan bo‘lsa, dramatik asarlarda ayni xususiyatlar muayyan ziddiyatlar asnosida yoritiladi: ularning mazmun ko‘lami, syujet liniyasi, qahramonlar faoliyati turli-tuman konfliktlarga suyanadi. Ana shu konfliktlar turli

Quysintosh ABDIYEVA, Zilola BEKCHANOVA. Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning madaniy me'rosi bugungi kelajagimiz uchun asl durdona	282
Umida SAPAROVA, Hilola DJUMATOVA. Abdulla Avloniyning ma'naviy-axloqiy ta'limoti	286
Bahodir MAVLONOV, Shahobiddin NORMURODOV. Boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiyani shakllantirishda milliy qadryatlarning o'rni	293
M. MIRQOSIMOVA. Talabalarning kasbiy kompetentligini takomillashtirish omillari	297
Oydinoy HAYITOVA. Jadid namoyondasi Siddiqiy Ajiziy asarlarining ta'lim va tarbiyaviy ahamiyati	308
Umida SAPAROVA, Shaxzoda FAYZULLAYEVA. Jadidchilik ma'rifatida Mahmudxo'ja Behbudiyning bosib o'tgan yo'llari	314
Fotima MAXMUDOVA. Abdulla Qodiriyning ommalashmagan asarlari	318
Umida SAPAROVA, Asalxon JURAYEVA. XX asr jadidchilik harakatida Munavvarqori Abdurashidxonovning tutgan o'rni	323
Aziz KUZIYEV, Jandarbek ATENOV. Pedagogik jihatdan qarovsiz maktab o'quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash	331
Feruza ALIYEVA. Mahmudxo'ja Behbudiy "Padarkush" dramasining bugungi kundagi ta'limiy, axloqiy, tarbiyaviy ahamiyati	336
Gavharoy KAMOLDINOVA, Muazzam BESHIMOVA. Abdulla Qodiriy she'rlarining bugungi kundagi tarbiyaviy, ta'limiy ahamiyati	340
Zarina MUSURMANOVA. Jadidchilik harakatining paydo bo'lishi va namoyandalari	345
Minhojiddin HOJIMATOV. Jadid adabiyotida milliy o'zlik tuyg'usining badiiy in'ikosi	349
Shoxista SOTIBOLDIYEVA. Jadidchilik harakatining yo'l boshchilaridan biri Munavvarqori Abdurashidxonov ijodiga bir nazar	355
Sevara SHODMONQULOVA, Umida BATIRBEKOVA. Jadidlar g'oyalari yangi o'zbekiston strategiyasi bilan hamohang	368
Dilorom ALIMOVA, Feruza RO'ZIBOYEVA. So'fizoda, Muqimiy va Hamza ijodida estetik qarashlarining uyg'unligi	371
Minhojiddin RAHIMOV. Yoshlar tarbiyasida ma'naviy yakdillik	376
Feruza AZIMOVA. Badiiyatning serqirra ma'rifati	380
Shaxnoza QUDRATOVA, Maxbuba ISLOMOVA. Jadidchilik va milliy ta'lim – tarbiya	388
Mashrabxon UMAROVA. Hoji Muin milliy uyg'onish davri Samarqand adabiy muhitining samarali ijod etgan iste'dodli vakili, jurnalist, shoir, dramaturg va tarjimoni	393
III SHO'BA. TURKISTON JADIDLARI MEROSINING MILLIY VA XALQARO MIQYOSDA	